

K osudům generálů Jurecha, Malára, Viesta a Goliana

Obsah archivních pramenů může ještě dnes po několika desetiletích podhalit osudy vojenských i civilních osob z období druhé světové války. Bezprostředně po válce, ale i v následujícím období se nepodařilo objasnit osudy mnohých významných představitelů čs. armády, kteří se aktivně účastnili Slovenského národního povstání, byli zajati Němci a po válce se nevrátili do osvobozené republiky. K této skupině osob patří také generálové Rudolf Viest, Ján Golian, Augustín Malár a Štefan Jurech.

* * *

SNP a události s ním související byly v nedávné minulosti v centru pozornosti historiků, publicistů i politiků. Vztah k SNP a jeho hodnocení ovlivňují i postoje mnohých lidí k současnému vývoji ve Slovenské republice. Svědčí o tom počet a obsah knižních publikací, článků i televizních pořadů, které vznikly po roce 1989. V nich jsem se setkal i s názorem, že generálové Viest a Golian byli koncem války osvobozeni Rudou armádou, odtransportováni do internačních táborů NKVD v Sovětském svazu. Tam měli být až několik roků po válce fyzicky zlikvidováni.

Ve Vojenském historickém archivu v Praze jsem se setkal s dokumenty, jejichž obsah dává částečně odpověď na otázky týkající se osudů zmíněných generálů, ale zároveň mnohé, dosud nezodpovězené otázky vyvolává. Domnívám se však, že jejich obsah vyvrací ničím nepodložené konstrukce o zajetí zmíněných generálů sovětskou armádou v roce 1945 a o jejich likvidaci v SSSR.

Již bezprostředně po osvobození zahájilo ministerstvo národní obrany pátrání po osudech generálů Rudolfa Viesta, Jána Goliana, Gustava Malára, Štefana Jurecha, mjr. děl. Jaroslava Krátkého a npor. Petro. Na pátrání se podílela hlavní správa obranného zpravodajství (jeho 2. oddělení - pátrací), 2. oddělení hlavního štábu - zpravodajské i úřad československého delegáta v komisi Spojených národů pro válečné zločiny. Pátrání zpravodajských i repatričních důstojníků, kteří působili ve spojeneckých okupačních pásmech Německa zůstalo bez výsledku. Žádné informace o osudech uvedených osob se nepodařilo získat ani od stovek slovenských důstojníků a vojáků, kteří byli v průběhu SNP zajati a postupně se vraceli z různých internačních táborů v Německu.

Ještě do počátku června 1945 věřilo ministerstvo národní obrany i prezident E. Beneš, že gen. R. Viest a J. Golian přežili zajetí a vrátí se do osvobozené republiky. Svědčí o tom i závěry vojenské rady u prezidenta republiky ze dne 6. června 1945. V zápisu z uvedené rady v bodu 10 se uvádí: „Pamatovati na to, aby byla rezervována velitelská místa pro generály Viesta, Goliana, jakož i pro generály dosud v Londýně dleci.“

Jediným dokumentem, ve kterém najdeme zmínku o hledaných osobách, je hlášení mjr. gšt. Jána Juraje Staneka o osvobození politických vězňů české a slovenské národnosti z rukou gestapa 85. americkou pěší divizí dne 4. května 1945. Mjr. Stanek sděluje, že v tento den americká pěší divize osvobodila v prostoru Lago di Brasies v katastru obce Villa Basa skupinu 167 politických vězňů. Mezi nimi i dva Čechy - Josefa Rozsévače a Josefa Burdu a dva Slováky - Dr. Imricha Karvaše a mjr. gšt. Jána Staneka. Jak dále uvádí, tato skupina vznikla soustředěním vězňů z různých internačních táborů v Dachau. Odsud se přesunula ve dvou částech ve dnech 16. a 24. dubna 1945 do Inšpurku. Dne 27. dubna celou skupinu eskortoval strážní oddíl SS a gestapa (51 mužů z toho 12 členů gestapa) do jižních Tyrol, kde měli být její členové v kritickém okamžiku údajně zastřeleni. Ráno 28. dubna dorazila skupina do Villa Basa, kde zůstala do 30. 4. Vzhledem k vzniklé situaci vytvořila skupina z internovaných devítičlenný výbor, který požádal o ochranu vrchní velení německé branné moci. Německé velení žádosti vyhovělo a převzalo ochranu nad skupinou. Příslušníci wehrmachtu podle hlášení mjr. Staneka odzbrojili členy eskorty, kteří sice utekli, ale byli chyceni italskými partyzány a popraveni. Potom skupinu osvobodili Američané.

Výslechy v Berlíně

Mjr. Staneka zajali Němci dne 26. 12. 1944 v důsledku zrady u obce Polomka spolu s příslušníky anglické a americké vojenské mise. Následoval převoz do Bratislavy dne 29. 12., výslechy a eskorta do Berlína dne 16. ledna 1945. Na straně 4 svého hlášení uvádí, že se při výslechu dne 18. ledna 1945 v Berlíně od vyšetřujícího SS Untersturmführera dozvěděl, že na tomto oddělení jsou vyšetřováni také div. gen. Rudolf Viest, brig. gen. Ján Golian, gen. Augustín Malár, gen. Štefan Jurech, plk. gšt. Alojz Ballay, plk. děl. Rajmund Šmarda, mjr. děl. Jaroslav Krátký, npor. pěch. Petro a Dr. Paulíni. O jejich dalších osudech není v dokumentu zmínka. Výslechy mjr. Staneka pokračovaly do 20. února 1945. Dne 8. dubna byl spolu s I. Karvašem eskortován do koncentračního tábora ve Flossenbürgu a umístěn v cele č. 26.

Cesty gen. Viesta, Goliana, Malára a Jurecha do Berlína byly různé. Gen. Viesta a Golian zajal oddíl SS začátkem listopadu 1944. Jejich výslechy v Bratislavě prováděl v první polovině listopadu i za účasti K. H. Franka SS-Obersturmbanführer Löbel. V druhé polovině listopadu se již nacházeli v Berlíně. Jejich výslechy na Prinz Albrechtstrasse č. 8 probíhaly do poloviny února 1945, kdy byli odtransportováni neznámo kam. Gen. Malára zatkl gestapo 31. srpna 1944 na letišti u Prešova. Jeho cesta vedla přes Krakov rovněž do Berlína.

Také gen. Jurecha Němci po zatčení 5. září 1944 a vyšetřování ve Vídni a v Brně eskortovali spolu s I. Karvašem dne 5. ledna 1945 do Berlína. Ze svědectví mjr. Staneka a I. Karvaše je zřejmé, že se všichni výše jmenovaní generálové nacházeli pravděpodobně do druhé poloviny února 1945 v Berlíně. Jejich další osudy jsou však nejasné.

Zajímavé je složení skupiny se kterou byl mjr. Stanek eskortován z Flossenbürgu dne 15. dubna 1945. Mimo jiných v ní najdeme pět řeckých generálů, dánského kpt. gšt. Lundiga - zpravodajského důstojníka, příslušníka švédské výzvědné služby Carl G. Edquista, plk. anglické armády Churchilla, příslušníka ruské zpravodajské služby npor. Nikolaje Rutčenka, člena podzemního hnutí ve Francii ing. Armanda Motteta a další.

V Dachau přibyli ještě bývalý šéf italské bezpečnosti Tamburino, italský generál Garibaldi, příslušníci anglických zpravodajských služeb kpt. Payne Best, pplk. Stevens a jiní.

Z výše uvedených skutečností vyplývá, že se jednalo o skupinu prominentních vězňů ve které se nacházeli i konfidenti gestapa (J. Rozsévač a J. Burda - popraveni po válce v ČSR), osoby, za které intervenovaly švýcarská a švédská vláda, popřípadě Mezinárodní červený kříž a také osoby, pro Němce z různých důvodů důležité - převážně důstojníci zpravodajských služeb. Jak ukazují některé další archivní materiály, mohli někteří z nich podat důležitá svědectví o osudech generálů Viesta, Goliana a jejich druhů. Zároveň z obsahu jiných archivních materiálů vyplývá, že v hlášení mjr. Stanek neuvedl všechny informace o osudu zmíněných generálů, které měl v té době k dispozici.

V měsíci květnu zastával již mjr. Stanek funkci náčelníka štábu 1. čsl. divize v Itálii. Ta vznikla z příslušníků 2. slovenské technické divize, která přešla dne 30. dubna 1945 ke Spojencům.

Pátrání v Itálii

Na základě informací od mjr. Staneka zaslalo ministerstvo národní obrany cestou hlavního štábu dne 26. června velitelství čs. vojenských jednotek v Itálii telegram s nařízením pátrat po osudech slovenských generálů, mjr. Krátkého a npor. Petro. Zároveň na základě žádosti čs. úřadů obdrželi mjr. J. Stanek a pplk. gšt. Václav Podhora od V. americké armády povolení vyslýchat ve věci gen. Viesta a spol. všechny osoby německé zpravodajské služby, SS a gestapa nacházející se v zajateckých táborech Spojenců v Itálii.

Zpravodajské oddělení hlavního štábu MNO obdrželo od mjr. J. Staneka a npor. v zál. Imricha Karvaše zprávu z 10. července 1945 pod č.j. 160 050/Dův. Tuto zprávu je možno považovat za odpověď na výše uvedený telegram. Jsou v ní fakticky zopakovány informace o jejich zatčení, výsleších a eskortě do Berlína. U gen. Viesta a Goliana je uvedeno, že po výsleších v Berlíně na Prinz Albrechtstrasse č. 8 do poloviny února 1945 byli odtransportováni neznámo kam. Údajně na pevnost Königstein. Tuto informaci však vyvrátili řecí generálové vězněni v pevnosti. Jeden z nich - gen. Papagos - byl dokonce osobním přítelem gen. Viesta a jeho internaci v pevnosti vyloučil. Jako další možnost uvádí mjr. Stanek jejich transport do Flossebürgu, kde byli likvidováni političtí vězňové. Stejný osud potkal také mjr. Krátkého a npor. Petro. V této souvislosti navrhoval vyšetřit bývalého vězně Králíčka, nebo Krajíčka z Benešova, který působil ve Flossenbürgu jako holič.

Dále uvádí, že se od anglického plk. Churchilla a ruského npor. Rutčenka dne 15. dubna 1945 dozvěděl, že gen. Malár byl internován v koncentračním táboře Sachsenhausen a odsouzen k smrti.

O gen. Jurechovi podával svědectví I. Karvaš, který se od SS-manů v Berlíně údajně dozvěděl, že jej odeslali na slovenský konzulát v Berlíně.

Negativní výsledek přineslo také pátrání prostřednictvím čs. vojenské mise u spojeneckého velení, jak o tom svědčí zpráva velitele mise ze dne 18. července 1945.

Jediným dokumentem, který dává odpověď na mnohé otázky související s osudem skupiny slovenských generálů, je svědectví příslušníka francouzského hnutí odporu pana **Armanda Motteta**, který byl vězněn v koncentračním táboře Flossenbürg. Zároveň však nové další otázky jeho svědectví vyvolává. Pan Mottet se přihlásil se svým svědectvím na

československém velvyslanectví v Paříži. Prostřednictvím úřadu československého delegáta v komisi Spojených národů pro válečné zločiny byl požádán o výpověď. Jedná se o A. Motteta, jehož jméno je se objevuje i v prvním hlášení mjr. Staneka z 22. května 1945. Zprávu o jeho svědectví vypracoval a cestou ministerstva zahraničních věcí ministerstvu národní obrany zaslal legační rada Dr. J. V. Klvaňa.

Pana Motteta zatkl gestapo v roce 1943 a postupně věznilo v Paříži, Berlíně a ve Flossenbürgu. Trest smrti mu německé úřady změnily na základě zákroku švýcarské vlády na doživotní žalář. Podle jeho vyjádření patřil Flossenbürg k nejhorším táborům. I podle vyjádření J. Staneka působila ve Flossenbürgu likvidační komise, která prováděla popravy. Vězně nejdříve vysvlékli do naha a potom zastřelili ranou do týla. Ještě 9. dubna bylo popraveno asi 126 osob, mezi nimi i admirál Canaris.

Celou dobu věznění strávil pan Mottet v samovazbě v cele č. 37. Ve vedlejší cele č. 38 byli umístěni dva ruští plukovníci a 4 čs. důstojníci. Jedním z nich byl gen. Štefan Jurech. Jmenovaného znal svědek osobně a vyměňoval si s ním zprávy buď na procházkách, nebo klepáním na zeď a vodovodní trubku. Gen. Jurech si stěžoval na nedostatek potravin a kruté zacházení. Jednoho dne oznámil, že všechny vězně v jeho cele až na jednoho ruského plukovníka nechali Němci vysvléci do naha. Svědek věděl, že každý kdo je zbaven šatstva stojí před brzkou popravou. Gen. Jurecha a jeho druhy ponechali v březnu za velkého chladu 5 dní bez šatstva a potravy.

Popravy gen. Jurecha a Malára

V cele č. 36 se nacházelo podle sdělení gen. Jurecha šest důstojníků české a slovenské národnosti, mezi nimi i gen. Malár. S celou č. 36 pan Mottet spojení neměl. Po válce byl vyslýchán také jako svědek v procesu proti flossenbürgským katanům a tvrdil, že ze své cely viděl na dvůr, kde se konaly popravy. S jistotou potvrdil, že všichni vězňové z cely č. 38, tj. gen. Jurech a tři další důstojníci (prý také generálové) a také 6 důstojníků z cely č. 36 s gen. Malárem v čele bylo v druhé polovině března 1945 v tentýž den popraveno. Dále uvedl, že od druhé poloviny března 1945 popravili ve flossenbürgské věznici denně 12 až 15 Čechoslováků. Vesměs se prý jednalo o účastníky SNP. Zároveň vyslovil podivení nad tím, že u procesu s flossenbürgskými katany, který se konal v létě roku 1946 v Dachau, nebyl přítomen zástupce Československa, který mohl při výsledcích získat poznatky k objasnění tragédie popravených slovenských generálů. Sdělil také jména osob, které by mohly podat důležitá svědectví. Najdeme mezi nimi i další jména, která figurovala ve zmíněných hlášeních mjr. Staneka.

Ani svědectví p. Motteta nedalo nepochybnou odpověď na otázku, jaký byl skutečný osud generálů Viesta a Goliana. Jisté je, že pokud se nacházeli ve Flossenbürgu nebyli odsud eskortováni se skupinou J. Staneka. V tomto případě je pravděpodobné, že byli popraveni buď se skupinou gen. Jurecha nebo i dříve.

Domnívám se, že klíčovou osobou, která mohla přispět k objasnění jejich osudu byl J. Stanek. Je zajímavé, že téměř všechny osoby, které měly podobný osud jako on, válku nepřežily. Příslušníci americké a anglické vojenské mise, důstojníci a generálové zajatí v období SNP a vyšetřovaní v Berlíně i další. Existuje i důvodné podezření, že J. Stanek svými výpověďmi na gestapu přitíží mnohým vyšetřovaným a mohl mít zprostředkovaně podíl i na jejich fyzické likvidaci. V tomto případě by pátrání po osudech zmíněných

generálů i cestou vyšetřování fašistických zločinců z Flossenbürgu mohlo znamenat jeho vlastní ohrožení. Ve svých hlášeníh na MNO naopak J. Stanek tvrdil, že na základě výpovědi gen. Goliana zůstal v německém vězení I. Karvaš, který měl být propuštěn koncem listopadu 1944. J. Golian údajně na gestapu vypověděl, že I. Karvaš pracoval v odboji od roku 1942 a že úzce spolupracoval se slovenskými komunisty, jmenovitě s G. Husákem.

Důležitá svědectví mohla podat i řada osob, uvedených v hlášení J. Staneka z 22. května 1945. Nikdo z nich však nebyl čs. orgány o svědectví požádán. Také J. Stanek nevyužil pravomocí, které mu dávalo velitelství V. americké armády v Itálii v souvislosti s pátráním po osudu gen. Viesta a Goliana.

Osobně se domnívám, že osudy gen. Viesta a Goliana mohly být objasněny ještě bezprostředně po skončení války. Obranné zpravodajství v čele s B. Reicinem mělo od léta 1945 k dispozici archiv Hlavního říšského bezpečnostního úřadu (RSHA) v Berlíně. Ten obsahoval také výsledkové protokoly slovenských generálů a důstojníků, zajatých v období SNP. Svědčí o tom i vzpomínka A. Rašly (do října 1945 přednosta 2. oddělení hlavního štábu - zpravodajského) v publikaci „Proces s dr. Tisom“. Pplk. Rašlu v létě 1945 hrubě osočil šéf obranného zpravodajství (OBZ) B. Reicin za to, že přípravy povstání byly údajně prováděny s vědomím J. Tisa. Jako důkaz ukázal A. Rašlovi protokol z výsledku J. Staneka v Berlíně. A. Rašla však mylně uvádí, že dokumenty pocházely z tzv. štěchovického archívu. OBZ mělo k dispozici archivní materiály z Berlína již v létě 1945, ale štěchovický archiv odvezli Američané až v únoru 1946.

Jakou úlohu sehrálo obranné zpravodajství?

Obsah dokumentů archívu RSHA z Berlína obranné zpravodajství přísně utajovalo a využívalo jej v případech potřeby především ke kompromitování slovenských důstojníků v letech 1945 - 1948. Je velmi nepravděpodobné, aby v těchto materiálech nebyl uveden alespoň údaj o tom, kam byli po skončení výsledků vězňové odtransportováni. Obranné zpravodajství ovládla v této době zcela komunistická strana. Jsou známy i případy, kdy se členy KSČ staly osoby s temnou minulostí - kolaboranti, konfidenti gestapa i jiné osoby, které obrannému zpravodajství prokazovaly cenné služby. Z těchto osob vytvářelo obranné zpravodajství po roce 1945 dokonce agenturní síť. V tomto případě zůstaly materiály o jejich činnosti za války před veřejností zcela utajeny.

Je možné, že případné objasnění případů gen. Viesta a Goliana mohlo ohrozit osoby, na kterých mělo obranné zpravodajství eminentní zájem, a proto jejich osudy zůstaly pro veřejnost tajemstvími. Ani dnes není vyloučena možnost objasnění osudů generálů Viesta a Goliana vzhledem k tomu, že byla zpřístupněna většina archivních materiálů bývalého obranného zpravodajství a další dokumenty. Mnohé může napovědět i případné odhalení tajemství tzv. štěchovického pokladu, po kterém v současné době pátrá pamětník těchto událostí, Němec s americkým občanstvím Helmut Gaensel.

Použité materiály:

- Vojenský historický archiv Praha, fondy - Státní tajemník v MNO,
- Politický kabinet MNO, Vojenská kancelář prezidenta republiky.

Doc. dr. František Hanzlík, CSc.